

SZTUKA PAMIĘCI

Tu przeplata się przeszłość
z przyszłością

Mikrogranty NGO

Organizator

NASZE
PRACZE

Współorganizatorzy

umbrella

TRAJWA
stowarzyszenie

Projekt finansowany
ze środków Gminy Wrocław

Wrocław
miasto spotkań

Partner

WROCŁAWSKI
INSTYTUT
KULTURY

Projekt „Sztuka pamięci. Tu przeplata się przeszłość z przyszłością” jest dofinansowany w ramach Programu „Mikrogranty NGO” realizowanego ze środków Gminy Wrocław.

PRACZE ODRZAŃSKIE

Pracze Odrzańskie (Protsch, Prac, Procz, Prache, Herrnprotsch), położone w północno-zachodniej części Wrocławia, były niegdyś wsią służebną. Mieszkańcy trudnili się praniem odzieży dla dworu w Leśnicy. Najstarsze zapiski dotyczące Prac pochodzą z XIV w.

W naszym projekcie opowiadamy o ponad 700-letniej historii Prac Odrzańskich. Zapraszamy do udziału w spacerach, warsztatach i do bezpośredniego kontaktu ze Stowarzyszeniem Nasze Pracze. Współczesna historia powstaje na naszych oczach.

#tworzymynaszepracze

Jak dojechać do Prac Odrzańskich

- Pociągiem do stacji WROCŁAW PRACZE, kierunek: Wrocław Główny–Wołów lub Zielona Góra.
- Autobusem miejskim: linia **101**, **103** oraz **107**.

1. Ulica Stabłowska 143, dziś AMS, dawniej Zakład Wychowawczy Fundacji Willert.
2. Stacja kolejowa Wrocław Pracze.
3. Ulica Stabłowska 147, dziś Sieć Badawcza Łukasiewicz PORT, dawniej Przytułek dla ubogich i chorych, szpital dla chorych na gruźlicę.
4. Ulica Pracka 5 i 7, dziś prywatne domy, dawniej domy dla średniego personelu medycznego.
5. Ulica Brodzka 163, kościół pw. św. Anny.
6. Ulica Piwowska 1–34, dziś prywatne domy, dawniej osiedle dla osób chorych na gruźlicę.

Pracze Odrzańskie – historia w pigułce

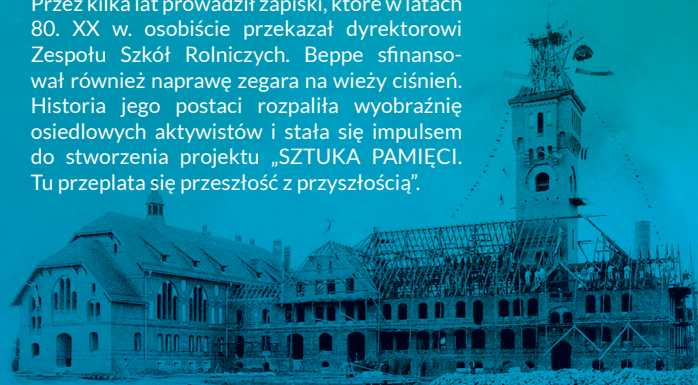
- 1318 – książę Henryk VI Dobry z dynastii Piastów poświadcza sprzedaż wsi.
- 1383 – powstaje **pierwsza parafia** z kościołem pod wezwaniem (prawdopodobnie) św. Marcina. Fundatorem jest Ulrich von Pak.
- 1550 – właścicielem Praczy staje się miejski radny **Hans Cullmann**, protestant.
- W połowie XVI w. za przyczyną Hansa Cullmanna wieś przechodzi na mocy testamentu na własność Szpitala Wszystkich Świętych.
- W XVII w. we wsi jest dwór, dwa budynki szkolne i karczma. Pracę liczą 179 mieszkańców.
- W czasie **Wojny trzydziestoletniej** 1618–48 Austriacy podpalają kościół, wówczas ewangelicko-augsburski (1643 r.).
- **1644–48** – podniesienie z ruin kościoła. Nowa świątynia o konstrukcji szachulcowej, dzięki darowiznom cechów, otrzymuje bogate wyposażenie w stylu barokowym.
- 1666 – otwarcie kościoła dla katolików.
- 1708 – kościół powraca do gminy protestanckiej i przechodzi remont. W latach 1912–13 w części empory zainstalowano organy **Engera**.
- 1760 – w Praczech przychodzi na świat wynalazca **Karl Heinrich Klingert**. Twórca między innymi aparatu nurkowego (skafandra).
- 1795 – we wsi znajduje się dwór, folwark, dwa budynki szkolne i karczma. Wieś liczy 379 mieszkańców.

- **1874** – uruchomienie stacji kolejowej. Budynek dworca powstał równocześnie z budową linii kolejowej: Wrocław Świebodzki – Głogów. Zbudowany według projektu architektonicznego opracowanego w Królewskiej Dyrekcji Kolei we Wrocławiu w formach typowych dla robotniczo-kolejowych osiedli na Śląsku. Bez uszczerbku przetrwał II wojnę światową i w dalszym ciągu stanowi przykład rozwiązania małego **dworca kolejowego** z drugiej połowy XIX w.

- 1876 – budowa Zakładu Wychowawczego **Fundacji Willert** dla dziewcząt i chłopców. Fundacja działała na rzecz zaniedbanych wychowawczo dzieci i miała charakter ekumeniczny. W skład kompleksu wchodziły: budynek zarządu, dwa domy dla 120 dziewcząt i chłopców, toalety, łaźnie oraz oddział szpitalny. W dawnych budynkach fundacji po II wojnie światowej zakwaterowano greckich emigrantów, a **Szkoła Podstawowa nr 22**, mieszcząca się w części zabudowań, otrzymała imię **Nikosa Belojanisa**, greckiego komunisty, którego pomnik stanął na dziedzińcu szkoły (była to kopia pomnika z Krościenka).
- 1900–13 – budowa przytułku dla ubogich i chorych/szpitala wg. projektu **Karla Klimma** oraz **Richarda Plüddemanna**. Projekt przewidywał kompleks 4 budynków pawilonowych. Zakładał samowystarczalność kampusu. W związku z tymi założeniami powstał budynek gospodarczo-administracyjny (z wieżą ciśnień), a w nim pralnia, jadalnia, sala spotkań, kaplica oraz stajnia, magazyn strażyacki wraz z lodownią, gazownia i gołębnik. Przeznaczenie budynków przewidywało przyjmowanie osób chorych, ubogich oraz nieporadnych życiowo. W momencie jego ukończenia zakład mógł przyjąć ok. 700 osób, zapewniając im opiekę, wyżywienie i lekarstwa.
- 1912–13 – kompleks szpitalny zostaje rozbudowany wg projektu **Maxa Berga i Georga Müllera**.
- 1920 – szpital zaczyna służyć chorym na gruźlicę.
- **1928** – Pracze zostają przyłączone do Wrocławia.

- 1928–29 – budowa pierwszego w Niemczech oraz drugiego na świecie osiedla dla chorych na gruźlicę oraz ich rodzin wg projektu Petera Blaschke i Maxa Schirmera. Jeden z wrocławskich lekarzy, dr Steinberg, pisał: „Gruźlica zawdzięcza swój rozwój złym warunkom mieszkaniowym”. W nawiązaniu do tego rodzaju poglądów z inicjatywy Stowarzyszenia do Zwalczania Gruźlicy zbudowano unikatowe osiedle. Zlokalizowano je w lesie, z dala od centrum ówczesnego Breslau. Osiedle było wyjątkowe pod względem architektonicznym. Budynki usytuowano w taki sposób, aby każdy miał odpowiedni dostęp do światła słonecznego. Osiedle składało się z sześciu domów, ułożonych w dwa bloki o kształcie litery U. Cztery dwukondygnacyjne domy szeregowe, usytuowane na osi wschód-zachód, składały się z ośmiu jednorodzinnych segmentów o powierzchni 77 m². Budynki jednorodzinne zostały zaprojektowane tak, aby rodzina miała małą styczność z chorym. Na parterze sytuowano trzypokojowe mieszkanie, przeznaczone dla rodziny chorego, piętro zawierało loggię, osobną garderobę, balkon, oraz sanitariaty przeznaczone dla osoby dotkniętej tuberkulozą. Każdy dom dla samotnych chorych miał po 16 jednoosobowych pokoi, z umywalką i wbudowaną szafą, oraz wspólne pomieszczenia: łaźienki, toalety, jadalnię, pokój do pracy i werandę do leżakowania, umieszczoną od południa. Przy ul. Prackiej wybudowano wg projektu Maxa Berga tzw. „Białe domki” dla średniego personelu medycznego. Kompleksowy plan zagospodarowania terenu przewidywał także założenie parkowe powstałe jako teren terapeutyczny dla mieszkańców dawnego osiedla chorych na gruźlicę. Park został wytyczony na rzucie czworokąta, z centralną aleją spacerową. Uzupełniony nowymi nasadzeniami, głównie drzew iglastych. Koncepcja miała być zgodna z założeniami **Hermanna Brehmera**, twórcy pierwszego w Europie sanatorium dla osób chorych na gruźlicę w **Sokołowsku**. Podczas II wojny światowej kompleks pełnił funkcję szpitala wojskowego.
- 1945–47 – osiedle nosi omyłkowo nazwę **Bródz** (od brodu na Odrze). Ostatecznie rok później władze miasta dokonują zmiany na Pracze Odrzańskie.
- 1963 – na terenie obiektów szkolnych (**ZSR**) powstaje izolatorium dla chorych na czarną ospę.
- 2007 – budynki szkolne przejmuje **EIT+**. Obecnie gospodarzem jest Sieć Badawcza **Łukasiewicz PORT**.
- 2024 – członkowie Stowarzyszenia Nasze Pracze zainspirowani tajemniczym pamiętnikiem włoskiego żołnierza Beppe, przy współpracy z Mikrogranty NGO, tłumacząc tekst dziennika. Dowiadujemy się, że Beppe podczas II wojny światowej przebywał jako jeńiec w odosobnieniu, na terenie osiedla dla chorych na gruźlicę. Przez kilka lat prowadził zapiski, które w latach 80. XX w. osobiście przekazał dyrektorowi Zespołu Szkół Rolniczych. Beppe sfinansował również naprawę zegara na wieży ciśnień. Historia jego postaci rozpałała wyobraźnię osiedlowych aktywistów i stała się impulsem do stworzenia projektu „SZTUKA PAMIĘCI. Tu przeplata się przeszłość z przyszłością”.

Przygotowanie tekstów: Anna Pawłowska, Marzena Wyskwarska
Źródła zdjęć: polska-org.pl, fotopolska.eu
Wersja elektroniczna ulotki na: www.naszepracze.pl